

K R O N I K A

Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w latach 1991 - 1995

WANDA TETZLAFF

Wstęp

Podstawowymi kierunkami pracy Muzeum była działalność naukowo-badawcza i oświatowa. W ramach prac naukowo-badawczych koncentrowano się przede wszystkim na ratowniczych badaniach wykopaliskowych obiektów szczególnie zagrożonych zniszczeniem przez prace ziemne, a następnie na opracowywaniu wyników tych badań oraz wykonywaniu dokumentacji muzealnej. Kontynuowano także inwentaryzację stanowisk archeologicznych w ramach programu "Archeologiczne zdjęcie Polski".

W związku z budową gazociągu tranzytowego z Syberii do zachodniej Europy, pracownicy Muzeum prowadzili na trasie jego przebiegu badania powierzchniowe, a na kilku stanowiskach podjęli badania wykopaliskowe. Pracownicy Muzeum prowadzili również badania terenowe w Sudanie i Egipcie. Podsumowaniem wieloletnich badań w Sudanie była w 1991 roku wystawa czasowa, pt. "Sudan: plony poznańskich badań archeologicznych w latach 1966 - 1989".

Muzeum wydało drukiem kolejny, 37 tom "Fontes Archaeologici Posnanienses" oraz trzeci i czwarty tom serii, pt. "Studies in African Archaeology". Zapoczątkowano serię wydawniczą, pt. "Poznańskie Zeszyty Archeologiczno-Konserwatorskie", w ramach której ukazały się dwa zeszyty. Pracownicy Muzeum opublikowali 101 prac w wydawnictwach polskich i zagranicznych.

W 1992 roku utworzono zespół do spraw komputeryzacji Muzeum, który zaprojektował i uruchomił zintegrowany system informacji archeologicznej, pod nazwą MuzArP. Jest to system złożony z trzech programów, obsługujących bazy danych dotyczących stanowisk archeologicznych, ich badań oraz zabytków. Niektóre kategorie danych wprowadzono już do pamięci komputera. Rozwinięto i udoskonalono program AZP-Fox, służący do tworzenia baz informacji o stanowiskach archeologicznych.

Pracownicy Muzeum uczestniczyli w krajowym i międzynarodowym życiu naukowym, biorąc udział w kongresach, konferencjach i sesjach naukowych, na których wygłaszali referaty i komunikaty. Muzeum było głównym organizatorem międzynarodowego sympozjum, pt. "Interregional contacts in the Later Prehistory of Northeastern Africa" (1992 r.), czterech konferencji ogólnopolskich, pt. "Aktualne problemy badań archeologicznych na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej" (1991 r.), "Archeologia polska w obliczu gospodarki rynkowej" (1992 r.), "Fotografia lot-

nicza w archeologii" (1993 r.) i "Nowe w archeologii: firmy prywatne, technika komputerowa" (1995 r.) oraz corocznych konferencji sprawozdawczych, pt. "Badania archeologiczne na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej". Konferencjom sprawozdawczym towarzyszyły wystawy czasowe, prezentujące wyniki prac wykopaliskowych prowadzonych w kolejnych sezonach badawczych.

Drugim ważnym kierunkiem pracy w Muzeum była działalność oświatowa, zwłaszcza organizowanie wystaw czasowych. W latach 1991 - 1995 eksponowano 19 wystaw; trzynaście z nich zaprojektowali i wykonali pracownicy Muzeum. Spośród pozostałych najważniejsza była wystawa, pt. "Bogowie, groby i mumie: droga do wieczności w starożytnym Egipcie", ze zbiorów Muzeum Egipskiego w Berlinie, otwarta w październiku 1995 roku. Do końca tego roku zwiedziło ją ponad 44 tysiące osób.

Formą popularyzacji archeologii wśród młodzieży szkolnej były konkursy plastyczne, po których za najlepsze prace przyznawano nagrody i wyróżnienia. Aby zapoznać dzieci z pracą w Muzeum, prowadzono z nimi zajęcia, np. klejenie ceramiki i opisywanie zabytków. Celem spopularyzowania archeologii wśród społeczeństwa wydano serię kolorowych pocztówek przedstawiających najciekawsze zabytki ze zbiorów Muzeum.

Badania terenowe

W okresie sprawozdawczym pracownicy Muzeum przeprowadzili ratownicze badania wykopaliskowe 23 stanowisk w Poznaniu i w województwie poznańskim zagrożonych zniszczeniem przez prace ziemne (tabela 1).

W ramach programu inwentaryzacji stanowisk archeologicznych "Archeologiczne zdjęcie Polski" (AZP) koordynowano prace 28 ekip badawczych prowadzących badania powierzchniowe na 34 obszarach AZP w województwie poznańskim. Zainwentaryzowano oraz zweryfikowano 3244 stanowiska. Tymi pracami kierował Andrzej Prinke.

We współpracy z ośrodkiem naukowo-konserwatorskim Pracowni Konserwacji Zabytków w Poznaniu przeprowadzono w 1994 roku badania powierzchniowe na trasie budowy gazociągu tranzytowego z Syberii do zachodniej Europy a w 1995 roku podjęto badania wykopaliskowe na dziewięciu stanowiskach. W tych pracach uczestniczyło dziesięcioro pracowników Muzeum.

Kilkoro pracowników Muzeum brało udział w badaniach prowadzonych przez różne instytucje archeologiczne: Instytut Prahistorii oraz Instytut Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, oddziały w Poznaniu i Wrocławiu Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, Muzeum Okręgowe w Kaliszu, Muzeum Regionalne w Jarocinie, Pracownię Konserwacji Zabytków w Poznaniu, Pracownię Archeologiczno-Konserwatorską w Poznaniu oraz Konserwatora Zabytków Archeologicznych na Województwo Piłskie.

Badania ratownicze w województwie poznańskim

Miejscowość	Gmina	Lata badań	Rodzaj obiektu	Chronologia – kultura	Badacze
Chaławy	Brodnica	1991-1992	Osada	Kult. pucharów lejkowatych	Andrzej Prinke Danuta Prinke
Gorszewice	Kaźmierz	1991-1995	Cmentarzysko	Kultura łużycka	Barbara Kirschke Urszula Narożna-Szamałek
		1993	Osada	Kultura łużycka	Urszula Narożna-Szamałek
Kowalewko	Oborniki	1991-1995	Cmentarzysko	Kultura łużycka	Tomasz Skorupka
Mirkowice	Mieścisko	1992-1995	Obozowisko	Schyłkowy paleolit	Hanna Cłodnicka Marek Chłodnicki Bogusław Okupny
			Osada	Kult. pucharów lejkowatych Kult. amfor kulistych	
Mrowino	Rokietnica	1993	Cmentarzysko	Kultura pomorska	Tomasz Kasprowicz Witold Świdorski
Poznań	ul. Żydowska	1993-1994	Zabudowa miejska	Średniowiecze i czasy nowożytny	Michał Brzostowicz Krystyna Dębska-Lutowa Zbigniew Karolczak Tomasz Kasprowicz
	ul. Działowa ul. Św. Wojciecha	1995	Osady	Stanowisko wielokulturowe	Zbigniew Karolczak
Splawie	Kołaczkowo	1991	Cmentarzysko	Kultura łużycka	Michał Brzostowicz Tomasz Kasprowicz Tomasz Skorupka
		1991-1993	Grodzisko	Wczesne średniowiecze	
Szczuczyn	Szamotuły	1993	Osady	Neolit – wczesne średniowiecze	Barbara Bednarczykova Andrzej Prinke Danuta Prinke
Szlachcin	Środa	1992	Osada bagienna	Kult. pucharów lejkowatych	Witold Świdorski
Śrem	Śrem	1994	Cmentarzysko	Kultura łużycka	Tomasz Kasprowicz Bogdan Walkiewicz
		1992	Zabudowa miejska	Wczesne średniowiecze Średniowiecze	Zbigniew Karolczak Witold Świdorski

Ponadto Muzeum współpracowało z Prokuraturą Wojewódzką i Okręgową Komisją Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Poznaniu przy ekshumacji na terenie dawnej siedziby Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego przy ul. Niegolewskich. W pracach tych uczestniczyli Barbara Bednarczykova, Bogusław Okupny i Witold Świdorski.

Pracownicy Muzeum prowadzili także badania terenowe poza granicami kraju jak również uczestniczyli w takich badaniach organizowanych przez inne instytucje:

MAREK CHŁODNICKI

Rok 1991 i 1993. Kadero w Sudanie: osada i cmentarzysko. Neolit.

Rok 1994 i 1995. El Ghaddar w niecce Letti w Sudanie: tumulusy kultury Kerma oraz stanowiska neolityczne. Uczestnictwo w ekspedycji Royal Ontario Museum w Toronto, Kanada.

LECH KRZYŻANIAK

Rok 1991 i 1993. Kadero w Sudanie: osada i cmentarzysko. Neolit.

Rok 1992 i 1993. Oaza Dachla w Egipcie: badania prahistorycznej sztuki reliefowej (ryty skalne).

Rok 1995. Naga w Sudanie: stanowisko kultury meroickiej.

BOGUSŁAW OKUPNY

Rok 1991. Nea Paphos na Cyprze oraz Aleksandria, Kair i Marina El-Alamein w Egipcie: uczestnictwo w pracach

Stacji Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego w Kairze.

W 1992 roku Lech Krzyżaniak wziął udział w międzynarodowej inspekcji zagrożonych zniszczeniem stref archeologicznych w Sudanie.

Konserwator Zabytków Archeologicznych na Województwo Poznańskie

W Poznaniu i w województwie poznańskim przeprowadzono 270 inspekcji i interwencji konserwatorskich na terenach prac ziemnych oraz w wyniku zgłoszeń o odkryciach. Na szczególną uwagę zasługuje znalezisko z Cieśli, gm. Buk, gdzie podczas wydobywania wapna nawozowego na dawnym brzegu Jeziora Niepruszewskiego odkryto w 1992 roku łódź-dłubankę i pozostałości przystani. Na podstawie analizy dendrochronologicznej i C-14 łódź datowana jest na 1700 lat p.n.e.

W celu określenia stref przyszłych zagrożeń stanowisk archeologicznych gromadzono informacje o planach pracy poznańskich biur projektów i inwestorów oraz prowadzono konsultacje konserwatorskie przyszłych inwestycji. Opracowano opinie o 293 projektach inwestycyjnych. Dla Wojewódzkiego Biura Planowania Przestrzennego w Poznaniu przygotowano materiały archeologiczno-konserwatorskie do 48 planów zagospodarowania przestrzennego miast i gmin województwa poznańskiego oraz

do planów trzech parków krajobrazowych. Wydano 33 opinie i udzielono konsultacji dotyczących ochrony zabytków. Wydano decyzje konserwatorskie o wpisaniu do rejestru zabytków 79 zagrożonych zniszczeniem stanowisk oraz uzupełniono dokumentację 13 decyzji wydanych w latach 1974-1986.

W związku z projektowaną budową autostrady A2 rozpoznano zagrożenia stanowisk archeologicznych na trasie jej przebiegu w województwie poznańskim, a Andrzej Prinke, na zlecenie Agencji Budowy i Eksploatacji Autostrad, przygotował opracowanie, pt. "Ocena wpływu budowy i funkcjonowania projektowanej autostrady A2 na środowisko kulturowe". Wspólnie z Ryszardem Mazurowskim przygotował również opracowanie, pt. "Archeologiczne badania rozpoznawcze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego w województwie poznańskim". Opracowania te wykonano dla potrzeb projektantów obu inwestycji.

Uaktualniono mapy stanowisk wpisanych do rejestru zabytków wraz ze skorowidzami i komputerową bazą danych. Uaktualniono również pomocniczy system inwentarzy, katalogów i wyciągów, służących do wykorzystywania podstawowej dokumentacji AZP (indeks numeracji stanowisk w obrębie miejscowości, stan badań AZP, wykaz stanowisk wpisanych do rejestru zabytków, wykaz grodzisk). W latach 1991 - 1992 Andrzej Prinke opracował i uruchomił rozszerzoną wersję programu do tworzenia i obsługi bazy danych o stanowiskach archeologicznych pod nazwą "System AZP", który następnie całkowicie zmodernizował, tworząc program AZP-Fox. Kontynuowano wprowadzanie danych do tej bazy oraz weryfikację i aktualizację danych wprowadzonych poprzednio.

Całością prac w tym zakresie kierował Andrzej Prinke, wojewódzki konserwator zabytków archeologicznych.

Zbiory i dokumentacja

Do księgi inwentarzowej zabytków wpisano 135 pozycji, w księdze wpływu muzealiów zainwentaryzowano 300 pozycji a w księdze ruchu muzealiów dokonano 2085 wpisów. W księdze inwentarzowej depozytów zainwentaryzowano 93 pozycje. Do księgi inwentarzowej materiałów z badań AZP wpisano 3243 pozycje a w księdze inwentarzowej regionalnej składnicy materiałów archeologicznych - 664 pozycje.

Wykonano 2957 kart katalogu rzeczowego zabytków oraz 3243 karty katalogowe dla materiałów z badań AZP.

Przeprowadzono katalogowanie materiałów w magazynie wczesnej epoki brązu oraz rozpoczęto wprowadzanie do pamięci komputera inwentarza regionalnej składnicy materiałów archeologicznych (Tomasz Skorupka). W magazynie okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich zweryfikowano i uaktualniono katalog kulturowy (Alicja Gałęzowska). W magazynie okresu średniowiecza i czasów nowożytnych przeprowadzono uproszczoną inwentaryzację zabytków (Michał Brzostowicz, Krystyna Dębska-Lutowa, Elżbieta Świerkowska-Barańska) oraz rozpoczęto ją w magazynie okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich (Alicja Gałęzowska, Barbara Kirschke, Agnieszka Stempin).

Sporządzono kserokopie z ksiąg inwentarzowych Historische Gesellschaft für die Provinz Posen i Działu Historii Kultury Muzeum im. Mielżyńskich w Poznaniu oraz dokonano wypisów z ksiąg inwentarzowych Kaiser Friedrich Museum, których oryginały znajdują się w Muzeum Narodowym w Poznaniu. W wymienionych inwentarzach zawarte są wpisy zabytków archeologicznych. Zapisy z tych inwentarzy wprowadzono do komputerowej bazy informacji.

Z archiwum wyodrębniono materiały dotyczące historii archeologii i sporządzono inwentarz dziejów badań.

W 1943 roku ówczesny okupacyjny dyrektor zdeponował najcenniejsze zabytki ze zbiorów Muzeum, w tym zwłaszcza z kruszców szlacheckich, w poznańskim oddziale Banku Rzeszy Niemieckiej, ale w maju 1944 roku wycofał je stamtąd i przekazał kierownikowi domu dla starców w Śremie. Od tego czasu ślad po tej kolekcji zaginął i poszukiwania w latach 1945-1948 w Polsce i w Niemczech nie dały rezultatu. Dopiero z początkiem

1992 roku biuro Pełnomocnika Rządu do Spraw Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą nadesłało informację, że poszukiwania wznowione w 1991 roku doprowadziły do odnalezienia części tego zespołu. W rezultacie dalszych poszukiwań w muzeach i archiwach niemieckich odnaleziono i zidentyfikowano większą część tej zaginionej kolekcji. We wrześniu 1992 roku została ona przekazana Polsce przez Preussischen Kulturbesitz w Berlinie i powróciła do Muzeum. Równocześnie Muzeum przekazało Ministerstwu Kultury i Sztuki część dokumentacji dotyczącej terenów niemieckich pozostałą w Muzeum po dr. Walterze Kerstenie, dyrektorze Landesamt für Vorgeschichte, celem zwrócenia jej do odpowiednich zbiorów w Republice Federalnej Niemiec.

W 1994 roku zawarto umowę z Instytutem Archeologii i Etnologii PAN w sprawie przejmowania w depozyt przez Muzeum dokumentacji z badań Oddziału Poznańskiego Instytutu oraz przejęto jej pierwszą część. Przejęto też kolekcję zabytków z Instytutu Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.

Od 1991 roku ośrodek informacji naukowej opracowuje katalogi i informatory o zbiorach Muzeum, gromadzi informacje o zbiorach archeologicznych w muzeach, szkołach i w rękach prywatnych w Wielkopolsce oraz o zabytkach pochodzących z Wielkopolski znajdujących się w muzeach i innych zbiorach poza nią.

W pracowni fotograficznej wykonano 6039 zdjęć i reprodukcji, 1089 przezroczy, do księgi inwentarzowej negatywów wpisano 5058 pozycji. Wykonano dokumentację techniką wideo prac wykopaliskowych na Starym Mieście w Poznaniu oraz na kilku stanowiskach na terenie województwa. W 1992 roku, we współpracy z firmą "Dedal", wykonano zdjęcia lotnicze kilku stanowisk i pradziejowych stref osadniczych, zwłaszcza okolic cmentarzyska kurhanowego w Łękach Małych oraz Jeziora Niepruszewskiego. Fotografie te pokazano podczas konferencji, pt. "Fotografia lotnicza w archeologii" w 1993 roku.

Komputeryzacja

W 1992 roku Andrzej Prinke został przewodniczącym grupy roboczej do spraw komputeryzacji powołanej przez Komitet Muzeów Archeologicznych. Członkowie grupy odbyli narady w muzeach w Warszawie i w Gdańsku poświęcone projektom komputeryzacji muzeów i wymianie doświadczeń. W styczniu 1992 roku dyrektor Muzeum powołał zespół do spraw komputeryzacji (Marek Chłodnicki, Bogusław Okupny, Danuta Prinke, Andrzej Prinke). W latach 1993 - 1995 zespół zaprojektował i uruchomił centralny system komputerowy dla Muzeum pod nazwą MuzArP. Jest to system zintegrowany, łączący informacje o stanowiskach, ich badaniach, zespołach zabytkowych i pojedynczych zabytkach. Wprowadzono do niego dotychczas około tysiąca rekordów o stanowiskach. Jednocześnie udoskonalono program AZP-Fox służący do tworzenia baz informacji o stanowiskach archeologicznych (Andrzej Prinke). Baza danych, utworzona przy jego zastosowaniu, liczyła z końcem 1995 roku około 25 tysięcy rekordów. Oba programy zostały zaprezentowane w 1995 roku podczas konferencji i spotkały się z żywym zainteresowaniem. Program AZP-Fox jest od kilku lat standardowym oprogramowaniem w Państwowej Służbie Ochrony Zabytków (około 60 zarejestrowanych użytkowników); również system MuzArP wprowadzony jest w kilku muzeach.

Z końcem 1995 roku Muzeum dysponowało 11 komputerami z aparaturą uzupełniającą.

Wydawnictwa

W 1992 roku Muzeum wydało 37 tom "Fontes Archaeologici Posnanienses" o objętości 18 arkuszy wydawniczych, zawierający dwanaście prac, oraz trzeci tom serii "Studies in African Archaeology" mieszczący obszerne opracowanie Lecha Krzyżania-

ka, pt. "Schyłek pradziejów w środkowym Sudanie". W następnym roku ukazała się praca zbiorowa, pt. "Environmental change and human culture in the Nile Basin and Northern Africa until the second millennium B.C." jako czwarty tom tej serii. Opublikowano w nim 44 referaty wygłoszone na sympozjum międzynarodowym w Dymaczewie w 1988 roku.

W 1994 roku Muzeum utworzyło nową serię wydawniczą, pt. "Poznańskie Zeszyty Archeologiczno-Konserwatorskie". Zaprojektował ją Andrzej Prinke aby udostępnić zainteresowanym badaczom i środowiskom opracowania z zakresu ewidencji i dokumentacji, tj. katalogów stanowisk i zabytków, oraz z zakresu metodyki i organizacji warsztatu wynikających ze stosowania techniki komputerowej. W 1994 roku ukazał się zeszyt zawierający skorowidze dokumentacji kartograficznej stanowisk zbędnych w ramach programu "Archeologiczne zdjęcie Polski" autorstwa Andrzeja Prinke a w 1995 roku Barbara Kirschke i Andrzej Prinke opublikowali katalog grodzisk w województwie poznańskim.

Udział w międzynarodowym i krajowym życiu naukowym

W 1992 roku Muzeum zorganizowało w Dymaczewie kolejne sympozjum międzynarodowe poświęcone kontaktom interregionalnym w północno-wschodniej Afryce. Uczestniczyło w nim 98 osób z 18 państw Europy, Afryki, Azji i Północnej Ameryki (tabela 2).

Muzeum zorganizowało też cztery konferencje o zasięgu ogólnopolskim poświęcone zadaniom instytucji archeologicznych w nowych warunkach ustrojowych, fotografii lotniczej stosowanej do dokumentowania obiektów archeologicznych oraz programom komputerowym w pracy muzeów archeologicznych. Ponadto Muzeum urządziło co roku regionalne konferencje sprawozdawcze.

Pracownicy Muzeum wzięli udział w zagranicznych kongresach, konferencjach, sympozjach i sesjach, wygłaszając na nich referaty:

MAREK CHŁODNICKI

- 1991 rok – Turyn, Włochy: międzynarodowy kongres egiptologiczny,
1994 rok – Lille, Francja: międzynarodowa konferencja studiów nubiologicznych;

LECH KRZYŻANIAK

- 1991 rok – Bratysława, Słowacja: kongres Unii Nauk Pre- i Protohistorycznych,
1992 rok – Pinerolo, Włochy: kongres poświęcony sztuce skalnej na Saharze,
– Berlin, Niemcy: konferencja dotycząca studiów meroitologicznych,
1993 rok – Ingolstadt, Niemcy: sympozjum towarzystwa przyjaciół saharijskiej sztuki skalnej,
1994 rok – Lille, Francja: międzynarodowa konferencja studiów nubiologicznych,
– Durham, Wielka Brytania: program badań oazy Dachla
– Kair, Egipt: współpraca Europy z Egiptem w zakresie archeologii,
1995 rok – Turyn, Włochy: kongres poświęcony sztuce skalnej;

ANDRZEJ PRINKE

- 1991 rok – Kopenhaga, Dania: konferencja poświęcona systemom ewidencji informacji archeologicznej,
– Essen, Niemcy: sesja dotycząca europejskiej archeologicznej bazy danych,
1992 rok – Kerkrade, Holandia: kongres poświęcony problemom konserwatorstwa archeologicznego w Europie,
– Aarhus, Dania: konferencja odnosząca się do zastosowania komputerów i metod ilościowych w archeologii,
1993 rok – Ljubljana, Słowenia: konferencja poświęcona dokumentacji materiałów archeologicznych,
1994 rok – New Delhi, Indie: światowy kongres archeologiczny,
– Glasgow, Wielka Brytania: konferencja dotycząca

Tabela 2

Konferencje zorganizowane przez Muzeum

Rok	Tytuł konferencji	Tematyka	Instytucje współorganizujące
1991	Aktualne problemy badań archeologicznych na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej	Stan, potrzeby oraz praktyczne aspekty zastosowania wyników badań nauk współpracujących. Wyniki badań wykopaliskowych w 1990 roku	Komisja Archeologiczna przy Oddziale PAN Poznańskie Towarzystwo Prehistoryczne
1992	Archeologia polska w obliczu gospodarki rynkowej	Zadania instytucji archeologicznych w nowych warunkach ustrojowych. Program modyfikacji norm prawnoorganizacyjnych i jego znaczenie dla archeologii	Instytut Archeologii i Etnologii PAN Komitet Nauk Prehistorycznych i Protohistorycznych PAN Komisja Archeologiczna przy Oddziale PAN
	Badania archeologiczne na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej w 1991 roku	Wyniki badań terenowych	Komisja Archeologiczna przy Oddziale PAN
	Interregional contacts in the Later Prehistory of Northeastern Africa	Więzi między różnymi obszarami północno-wschodniej Afryki u schyłku starożytności	
1993	Fotografia lotnicza w archeologii	Warunki i możliwości stosowania fotografii lotniczej	Komisja Archeologiczna przy Oddziale PAN
	Badania archeologiczne na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej w 1992 roku	Wyniki badań terenowych	
1994	Badania archeologiczne na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej w 1993 roku	Wyniki badań terenowych	Komisja Archeologiczna przy Oddziale PAN
1995	Nowe w archeologii: firmy prywatne, technika komputerowa	Archeologiczne programy komputerowe opracowane w Muzeum. Problemy prywatnych firm archeologicznych	
		Badania archeologiczne na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej w 1994 roku	Wyniki badań terenowych

- ca zastosowania komputerów i metod ilościowych w archeologii,
 – Montreal, Kanada: konferencja na temat konserwacji zabytków archeologicznych *in situ*,
 1995 rok – Oxford, Wielka Brytania: konferencja o europejskich standardach inwentaryzacji i dokumentacji archeologicznej

W 1992 roku Lech Krzyżaniak uczestniczył w konferencji zorganizowanej przez Radę Europy w Strasburgu na temat europejskiego programu badawczego w zakresie archeologii, a w latach 1993 w Strasburgu i 1994 w Wiedniu i Budapeszcie wziął udział w posiedzeniach komitetu organizacyjnego programu "The Bronze Age – the first golden age of Europe" powołanego przez Radę Europy. Lech Krzyżaniak jest członkiem komitetu wykonawczego Międzynarodowej Unii Nauk Pre- i Protohistorycznych i z tej racji wziął udział w posiedzeniach komitetu w Odense i w Zurychu.

Pracownicy Muzeum brali również udział w krajowych konferencjach i sesjach naukowych, wygłaszając na nich referaty i komunikaty.

Działalność oświatowa

W Muzeum czynna była wystawa stała, pt. "Pradzieje Wielkopolski". Od 15 IX 1993 roku część obejmująca okres od paleolitu do schyłku kultury łużyckiej została poddana modernizacji i zamknięta dla zwiedzających. Otwarto także 19 wystaw czasowych, z których trzynaście zaprojektowali i wykonali pracownicy Muzeum. Były to następujące wystawy:

- 1991 rok – Sudan: plony poznańskich badań archeologicznych w latach 1966-1989,
 – Sezon archeologiczny 1990 roku na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej;
 1992 rok – Badania poznańskich archeologów poza Wielkopolską,
 – Nieznane oblicze prekolumbijskiej Ameryki,
 – Groby książęce z III/IV wieku z Wrocławia-Zakrzowa.
 Wystawa przygotowana przez Muzeum Archeologiczne we Wrocławiu,
 – Stanowiska archeologiczne Bretanii w fotografii lotniczej.
 Wystawa przygotowana przez Centre Régional d'Archéologie d'Alet, Centre d'Etudes et de Recherches Archéologiques des Pays de Rennes, Patrimoine et Culture en Pays Guerchais oraz Institut Culturel de Bretagne,
 – Sezon archeologiczny 1991 roku na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej;
 1993 rok – Odzyskane skarby,
 – Fara poznańska: stan i potrzeby,
 – Malarstwo olejne, pastele i rysunki Marka Przybyła,
 – Sezon archeologiczny 1992 roku na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej;
 1994 rok – Kadero w Sudanie: badania Muzeum Archeologicznego w Poznaniu,
 – Dwa stulecia wykopalisk w Kowalewku,
 – Foryfikacje średniowiecznego Poznania,
 – Sezon archeologiczny na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej;
 1995 rok – Bogowie, groby i mumie: droga do wieczności w starożytnym Egipcie.
 Wystawa przygotowana przez Ägyptisches Museum und Papyrussammlung Staatliche Museen zu Berlin Preussischer Kulturbesitz,
 – Izrael: archeologia z lotu ptaka.
 Wystawa sprowadzona przez Ambasadę Izraela,
 – Opactwo benedyktynów w Lubiniu poprzez wieki.
 Wystawa przygotowana przez Oddział w Poznaniu Instytutu Archeologii i Etnologii PAN,

– Sezony archeologiczne 1993 - 1994 na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej.

Wystawę, pt. "Sudan: plony poznańskich badań archeologicznych w latach 1966 - 1989" eksponowano również w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku, gdzie zwiedziło ją 6550 osób. Wystawę "Bogowie, groby i mumie" w ciągu trzech miesięcy 1995 roku zwiedziły 44 043 osoby, zaś wystawę stałą i pozostałe wystawy czasowe w latach 1991 - 1995 zwiedziło 43 455 osób. Osoby zwiedzające wystawy mogły kupić pocztówki z fotografiami zabytków wielkopolskich, kopie pradziejowych ozdób brązowych oraz książki i pamiątki związane z wystawą "Bogowie, groby i mumie".

W latach 1991 - 1992 odbywały się niedzielne poranki filmowe, na których wyświetlano filmy oświatowe o tematyce związanej z archeologią, historią starożytną, historią sztuki i etnografią, poprzedzone prelekcjami. Odbyły się 23 seanse, na których wyświetlono 69 filmów; obejrzało je 795 osób. Dla młodzieży szkolnej organizowano co roku w latach 1991 - 1993 tydzień archeologii, upowszechniający archeologię poprzez pokazy filmów oświatowych poprzedzone pogadanką. Odbyło się 30 seansów z udziałem 3304 widzów, wyświetlono 124 filmy. W 1992 roku, w ramach obchodów 500-lecia odkrycia Ameryki, Muzeum zorganizowało cztery seanse filmowe, pt. "Dawne cywilizacje Ameryki", które obejrzało 380 osób. W 1993 roku Muzeum kupiło 154 filmy oświatowe o tematyce związanej z archeologią i naukami pokrewnymi, które były wyświetlane na zamówienia szkół; w latach 1993 - 1995 odbyło się 58 seansów z udziałem 3350 widzów. W sumie, podczas 115 seansów, różnego rodzaju filmy oświatowe obejrzało 7829 osób.

W 1993 roku Dział Oświatowy Muzeum wraz z Wojewódzkim Ośrodkiem Metodycznym przy Kuratorium Oświaty i Wychowania wznowił wypróbowane i już od dawna realizowane w praktyce formy upowszechniania archeologii wśród młodzieży szkolnej, polegające na zapoznaniu jej z pracą Muzeum. Pracownicy Działu prowadzili zajęcia z dziećmi w pracowniach rekonstrukcji ceramiki i konserwacji zabytków a także zaznajomili szczególnie zainteresowanych uczniów z podstawami opracowywania materiałów archeologicznych. W rezultacie dwie uczennice napisały krótki artykuł o badaniach na cmentarzysku kultury łużyckiej w Sycynie pod Obornikami, który ukazał się w czasopiśmie "Nowa Szkoła".

Dla młodzieży urządzono też konkursy plastyczne: "Znaczenie chrześcijaństwa w formowaniu zrębów państwa polskiego" w 1991 roku, "Znaczenie handlu i rzemiosła w społeczno-gospodarczym rozwoju Wielkopolski pradziejowej i wczesnośredniowiecznej" w 1992 roku, "Piętnaście tysięcy lat historii Wielkopolski" w 1993 roku, "W średniowiecznym Poznaniu" w 1994 roku oraz "Wielkopolska w epoce brązu" w 1995 roku. Nadesłano na nie 1264 prace, muzealna komisja konkursowa przyznała nagrody i wyróżnienia. Natomiast dla młodszych dzieci zorganizowano w latach 1992 - 1994 konkursy plastyczne, pt. "Świat archeologii w oczach dziecka".

W 1995 roku zapoczątkowano cykl wykładów popularnonaukowych na wyższym poziomie, pt. "Archeologia krajów Starego i Nowego Testamentu". Siedmiu wykładów wysłuchało 930 uczestników, wygłosili je zaś profesorowie Włodzimierz Godlewski, Michał Kobusiewicz, Lech Krzyżaniak, Jadwiga Lipińska i Andrzej Niwiński oraz doktorzy Stefan Jakobielski i Zbigniew Szafranski.

Bibliografia pracowników Muzeum Archeologicznego w Poznaniu za lata 1991 - 1995

Bibliografia obejmuje publikacje z zakresu archeologii Polski i powszechnej. Zawiera druki samoistne oraz artykuły i prace zamieszczone w czasopismach krajowych i zagranicznych i w dziełach zbiorowych. Nazwiska autorów podano w porządku alfabetycznym, a prace jednego autora uszeregowano w porządku alfabetycznym tytułów. W granicach ustalonego zasięgu i zakresu bibliografia jest kompletna.

1. BRZOSTOWICZ MICHAŁ: Elementy kultur okresu rzymskiego w zespołach wczesnośredniowiecznych północno-zachodniej Polski. *Slavia Antiqua* T. 34:1993 [druk.:] 1994 s. 43-76.
2. BRZOSTOWICZ MICHAŁ: Młodzikowo, gm. Krzykosy, woj. poznańskie, st. 21, AZP:58-34/32. W: *Informator archeologiczny: badania rok 1989*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1993 s. 51-52. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
3. BRZOSTOWICZ MICHAŁ: Wczesnośredniowieczne grodzisko w Splawiu, gm. Kołaczkowo, woj. poznańskie. Wstępne podsumowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych z lat 1991 - 1992. *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* T. 2:1993 s. 115-132.
4. BRZOSTOWICZ MICHAŁ: Wyniki badań wykopaliskowych na stanowisku 6 w Domacynie gm. Karlino, woj. Koszalin. *Koszalińskie Zeszyty Muzealne* [T.] 19:1992 s. 33-52.
5. BRZOSTOWICZ MICHAŁ: Znaleźiska ceramiki typu Feldberg z Bruszczewa, gm. Śmigiel, woj. leszczyńskie, stan. 12. *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* T. 2:1993 s. 247-253.
6. CHŁODNICKI MAREK: Odzyskane skarby w Muzeum Archeologicznym. *Kronika Wielkopolski* Nr 2 (65):1993 s. 144-147.
7. CHŁODNICKI MAREK: Tell el Farkha, Delta Wschodnia. W: *Informator archeologiczny: badania rok 1988*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1992 s. 163-164. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
8. CHŁODNICKI MAREK: Tell el Farkha, Delta Wschodnia. W: *Informator archeologiczny: badania rok 1989*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1993 s. 104. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
9. CHŁODNICKI MAREK: The stratigraphy of pottery from the Predynastic-Old Kingdom settlement at Tell el Farkha (Eastern Nile Delta). W: *Seventh international congress of egyptologists Cambridge, 3-9 September 1995: abstracts of papers*. Edit. Christopher Eyre. Oxford 1995 s. 35-36. International Association of Egyptologists.
10. CHŁODNICKI MAREK: Wstępne wyniki badań ratowniczych na osadzie ludności kultury pucharów lejkowatych w Puzdrowcu, gm. Janowiec Wielkopolski, stan. 9, woj. bydgoskie. *Komunikaty Archeologiczne* [T.] 7:1995 s. 61-66.
11. CHŁODNICKI M[arek], FATTOVICH R[odolfo], SALVATORI S[andro]: Italian excavations in the Nile Delta: fresh data and new hypotheses on the 4th millennium cultural development of Egyptian prehistory. *Rivista di Archeologia* Roma An. 15:1991 s. 5-33.
12. CHŁODNICKI M[arek], FATTOVICH R[odolfo], SALVATORI S[andro]: The Italian Archaeological Mission of the C.S.R.L.-Venice to the Eastern Nile Delta: a preliminary report of the 1987-1988 field seasons. W: *Sociétés urbaines en Égypte et au Soudan. Ouvrage publié avec le concours du Conseil Scientifique de l'Université de Lille III et de la Région Nord - Pas-de-Calais*. Lille 1992 s. 45-62. Université Charles-de-Gaulle - Lille III. Cahiers de Recherches de l'Institut de Papyrologie et d'Égyptologie de Lille. No. 14.
13. CHŁODNICKI M[arek], FATTOVICH R[odolfo], SALVATORI S[andro]: The Nile Delta in transition: A view from Tell el-Farkha. W: *The Nile Delta in transition: 4th - 3rd millennium B.C. Proceedings of the seminar held in Cairo, 21.-24. October 1990, at the Netherlands Institute of Archaeology and Arabic Studies*. Edit. Edwin C.M. van den Brink. Tel Aviv 1992 s. 171-190.
14. CZERNIAK LECH, DOMAŃSKA LUCYNA, KOŚKO ALEKSANDER, PRINKE DANUTA: The Funnel Beaker culture in Kujavia. W: *Die Trichterbecherkultur: neue Forschungen und Hypothesen. Material des internationalen Symposiums Dymaczewo, 20-24 September 1988*. Teil 2. Red. Dobrochna Jankowska. Poznań 1991 s. 67-75. Instytut Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zakład Archeologii Wielkopolski IHKM PAN w Poznaniu.
15. DUDZIAK JAN: Lusówko, gm. Tarnowo Podgórne, woj. poznańskie, st. 18, AZP:52-25/47. W: *Informator archeologiczny: badania rok 1989*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1993 s. 25-26. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
16. GAŁĘZOWSKA ALICJA: Cmentarzysko ludności kultury łużyckiej w Byszynie, województwo koszalińskie. *Fontes Archaeologici Posnanienses* Vol. 37:1992 s. 77-103.
17. GŁOGOWSKI ZENON: *Kolekcja Instytutu Prahistorii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu*. Cz. 1-2 Red. Danuta Jaskanis. Warszawa 1992 293+338 s. Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Katalog Archeologicznych Zbiorów Pozamuzealnych. Z. 5.
18. [GŁOGOWSKI ZENON] Z. G., [PANCZENKO BOLESŁAW] B. P.: Wczesnośredniowieczne przedmioty drewniane z Gniezna. W: *Gniezno: pierwsza stolica Polski miasto świętego Wojciecha. Katalog wystawy zorganizowanej w dniach od 29 września 1994 [roku] do 31 stycznia 1995 roku przy współudziale Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*. Red. Lidia Wrońska-Idziak, Maria Zielińska. Gniezno 1995 s. 92-96. Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
19. [GŁOGOWSKI ZENON] Z. G., [PANCZENKO BOLESŁAW] B. P.: Wczesnośredniowieczne przedmioty metalowe. W: *Gniezno: pierwsza stolica Polski miasto świętego Wojciecha. Katalog wystawy zorganizowanej w dniach od 29 września 1994 [roku] do 31 stycznia 1995 roku przy współudziale Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*. Red. Lidia Wrońska-Idziak, Maria Zielińska. Gniezno 1995 s. 102-108. Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
20. [GŁOGOWSKI ZENON] Z. G., [PANCZENKO BOLESŁAW] B. P.: Wyroby wczesnośredniowieczne z rogu i kości. W: *Gniezno: pierwsza stolica Polski miasto świętego Wojciecha. Katalog wystawy zorganizowanej w dniach od 29 września 1994 [roku] do 31 stycznia 1995 roku przy współudziale Muzeum Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*. Red. Lidia Wrońska-Idziak, Maria Zielińska. Gniezno 1995 s. 96-102. Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie.
21. KACZMAREK JARMILA: Ceramika budowlana ze stanowiska nr 3 w Łeknie. W: *Studia i materiały do dziejów Pałuk*. T. 2: *Osadnictwo i architektura w rejonie Łekna we wczesnym średniowieczu*. Red. Andrzej Marek Wyrwa. Poznań 1995 s. 227-248. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria Historia. Nr 160.
22. KAROLCZAK ZBIGNIEW: Brama Wroniecka w systemie fortyfikacyjnym Poznania (XIII-XVIII w.): geneza, rozwój, zmierzch. *Kronika Miasta Poznania* [Nr] 3:1995 s. 256-294.
23. KAROLCZAK ZBIGNIEW: Średniowieczna Brama Wodna w Poznaniu: wyniki badań archeologicznych. *Kronika Miasta Poznania* [Nr] 3/4:1993 s. 351-361.
24. KASPROWICZ TOMASZ: Warszkowo, gmina Sławno, stan. 26: ze studiów nad budownictwem młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich na Pomorze środkowym. *Dorzecze Zeszyt Archeologiczny* Nr 1:1992 s. 42-67.
25. KIRSCHKE BARBARA: Orzechowo, gm. Miłosław, woj. poznańskie, st. 3, AZP 58-33/43. W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1990*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1994 s. 40. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Archeologii i Etnologii.
26. KIRSCHKE BARBARA: Osadnictwo Pojezierza Krzywińskiego w Wielkopolsce między środkowym okresem epoki brązu a wczesnym okresem lateńskim. W: *Problemy badań nad osadnictwem pradziejowym*. Red. Bogusław Gediga. Wroc-

- ław 1992 s. 199-207. Polska Akademia Nauk Oddział we Wrocławiu. Prace Komisji Archeologicznej. Nr 10.
27. KIRSCHKE BARBARA, PRINKE ANDRZEJ: *Grodziska w województwie poznańskim: katalog stanowisk archeologicznych*. Poznań 1995 115 s. Muzeum Archeologiczne w Poznaniu. Konserwator Zabytków Archeologicznych na Województwo Poznańskie. Poznańskie Zeszyty Archeologiczno-Konserwatorskie. Nr 2.
 28. KROEPEL KARLA, KRZYŻANIAK LECH: Two ivory boxes from Early Dynastic graves in Minshat Abu Omar. W: *The followers of Horus. Studies dedicated to Michael Allen Hoffman 1944-1990*. Edit. Renée Friedman and Barbara Adams. Oxford 1992 s. 207-214. Egyptian Studies Association Publication. No. 2. Oxbow Monograph 20.
 29. KRZYŻANIAK LECH: Again on the earliest settlement at Minshat Abu Omar. W: *The Nile Delta in transition: 4th - 3rd millennium B.C. Proceedings of the seminar held in Cairo, 21.-24. October 1990, at the Netherlands Institute of Archaeology and Arabic Studies*. Edit. Edwin C.M. van den Brink. Tel Aviv 1992 s. 151-155.
 30. KRZYŻANIAK LECH: Archeologia polska u progu gospodarki rynkowej: konferencja w Muzeum Archeologicznym. Poznań, 9 IV 1992 r. *Nauka Polska* R. 41:1993 nr 4(269) s. 127-130.
 31. KRZYŻANIAK LECH: Dakhleh Oasis project: interim report on the first season of the recording of petroglyphs, January/February 1988. *The Journal of the Society for the Study of Egyptian Antiquities* Toronto Vol. 17:1987 No 4 [druk.: 1991] s. 182-191.
 32. KRZYŻANIAK LECH: Early farming in the middle Nile Basin: recent discoveries at Kadero (Central Sudan). *Antiquity* Oxford Vol. 65:1991 No. 248 s. 515-532.
 33. KRZYŻANIAK LECH [Rec.]: Ibrahim Rizkana and Jürgen Seher: Maadi III. The non-lithic small finds and the structural remains of the Predynastic settlement (with appendixes on the archaeozoology by Joachim Boessneck, Angela von den Driesch and Reinhard Ziegler, on the archaeobotany by Helmut Kroll, and on ores and copper by Ernst Parnicka and Andreas Hauptmann). Excavations at the Predynastic site of Maadi and its cemeteries conducted by Mustafa Amer and Ibrahim Rizkana on behalf of the Department of Geography, Faculty of Arts of Cairo University, 1930-1953. Mainz am Rhein, Verlag Phillip von Zabern, 1989. *Deutsches Archäologisches Institut, Abteilung Kairo; Archäologische Veröffentlichungen* 80. *Bibliotheca Orientalis* Leiden Jaarg. 50:1993 No. 3/4 s. 363-367.
 34. KRZYŻANIAK LECH: Kadero, Prowincja Chartum. W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1989*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1993 s. 106-107. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
 35. KRZYŻANIAK LECH: Kadero, 1991. W: *Raporty wykopaliskowe IV 1992*. Warszawa 1993 s. 85-89. Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego im. Profesora Kazimierza Michałowskiego. [Toż:] Kadero, 1991. W: *Polish archaeology in the Mediterranean. IV Reports 1992*. Warsaw 1993 s. 94-97. Polish Centre of Mediterranean Archaeology Warsaw University.
 36. KRZYŻANIAK LECH: Kadero, 1993. W: *Raporty wykopaliskowe V 1993*. Warszawa 1994 s. 125-128. Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego im. Profesora Kazimierza Michałowskiego. [Toż:] Kadero, 1993. W: *Polish archaeology in the Mediterranean. V Reports 1993*. Warsaw 1994 s. 111-114. Polish Centre of Mediterranean Archaeology Warsaw University.
 37. KRZYŻANIAK LECH: Kom el-Hisn (Zachodnia Delta). W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1988*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1992 s. 160. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
 38. KRZYŻANIAK LECH: Late prehistory of Egypt. W: *History of humanity*. Vol. 1: *Prehistory and the beginnings of civilization*. Edit. Sigfried J. De Laet. London 1994 s. 398-411. UNESCO.
 39. KRZYŻANIAK LECH: Late prehistory of the Central Sudan: a summary of the results of the last thirty years. W: *Nubia thirty years later: pre-publication of main papers. Eighth international conference Lille 11-17 September 1994*. Edit Francis Geus. Lille 1994 s. nlb. 53-64. Society for Nubian Studies.
 40. KRZYŻANIAK LECH: Minshat Abu Omar (Wschodnia Delta). W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1988*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1992 s. 161. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
 41. KRZYŻANIAK LECH: Minshat Abu Omar (Wschodnia Delta). W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1989*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1993 s. 103-104. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
 42. KRZYŻANIAK LECH: Minshat Abu Omar (Wschodnia Delta). W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1990*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1994 s. 125-126. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Archeologii i Etnologii.
 43. KRZYŻANIAK LECH: Neolit Sudanu w świetle badań wykopaliskowych w Kadero. *Sprawozdania Gdańskiego Towarzystwa Naukowego* [Nr] 19:1993 s. 46-47.
 44. KRZYŻANIAK LECH: New data on the late prehistoric settlement at Minshat Abu Omar, Eastern Nile Delta. W: *Environmental change and human culture in the Nile Basin and Northern Africa until the second millennium B.C.* Edit. Lech Krzyżaniak, Michał Kobusiewicz and John Alexander. Poznań 1993 s. 321-325. Poznań Archaeological Museum. *Studies in African Archaeology*. Vol. 4.
 45. KRZYŻANIAK LECH: Oaza Dachla: badania sztuki naskalnej w 1992 roku. W: *Raporty wykopaliskowe IV 1992*. Warszawa 1993 s. 81-84. Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego im. Profesora Kazimierza Michałowskiego. [Toż:] Dakhleh Oasis: research on the rock art, 1992. W: *Polish archaeology in the Mediterranean. IV Reports 1992*. Warsaw 1993 s. 80-82. Polish Centre of Mediterranean Archaeology Warsaw University.
 46. KRZYŻANIAK LECH: Oaza Dachla: badania sztuki naskalnej w 1993 roku. W: *Raporty wykopaliskowe V 1993*. Warszawa 1994 s. 82-86. Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego im. Profesora Kazimierza Michałowskiego. [Toż:] Dakhleh Oasis: research on rock art, 1993. W: *Polish archaeology in the Mediterranean. V Reports 1993*. Warsaw 1994 s. 97-100. Polish Centre of Mediterranean Archaeology Warsaw University.
 47. KRZYŻANIAK LECH: Oaza Dachla (Egipt): badania sztuki naskalnej 1990. W: *Raporty wykopaliskowe II 1989-1990*. Warszawa 1991 s. 58-63. Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego im. Profesora Kazimierza Michałowskiego. [Toż:] Dakhleh Oasis project: research on the petroglyphs, 1990. W: *Polish archaeology in the Mediterranean. II Reports 1989-1990*. Warsaw 1991 s. 60-64. Polish Centre of Mediterranean Archaeology University of Warsaw.
 48. KRZYŻANIAK LECH: Oaza Dachla (Pustynia Zachodnia). W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1988*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1992 s. 161-162. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
 49. KRZYŻANIAK LECH: Ocena stanu archeologii w muzealnictwie polskim. W: *Ocena stanu archeologii w Polsce: ma-*

- teriały informacyjne. Red. Jacek Lech. Warszawa 1994 s. 59-60. Komitet Nauk Pra- i Protohistorycznych Wydziału I Polskiej Akademii Nauk.
50. KRZYŻANIAK LECH: Preliminary report on the excavations at Kadero 1: eleventh season, 1989. *Études et Travaux* [T.] 16:1992 s. 363-381.
 51. KRZYŻANIAK LECH: Research on the Neolithic and Predynastic development on the Nile. W: *50 years of Polish excavations in Egypt and the Near East: acts of the symposium at the Warsaw University 1986*. Red. Stefan Jakobielski et Janusz Karkowski. Varsovie 1992 s. 194-199. Centre Professeur Kazimierz Michałowski d'Archéologie Méditerranéenne de l'Université de Varsovie et Centre d'Archéologie Méditerranéenne de l'Académie Polonaise des Sciences.
 52. KRZYŻANIAK LECH [Rec]: Rudolph Kuper (ed.), 1989. Forschungen zur Umweltgeschichte der Ostsahara. Köln: Heinrich Barth Institut. Africa Praehistorica 2. Monographien zur Archäologie und Umwelt Afrikas. *Sahara. Preistoria e storia del Sahara* Milano [Vol.] 4:1991 s. 175-176.
 53. KRZYŻANIAK LECH: Schyłek prądziejów nad Nilem. W: *Od Nilu do Eufratu. Polska archeologia śródziemnomorska 1981-1994*. Red. Maria Ludwika Bernhard. Warszawa 1995 s. 21-27. Uniwersytet Warszawski Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej im. Profesora Kazimierza Michałowskiego.
 54. KRZYŻANIAK LECH: *Schyłek prądziejów w środkowym Sudanie*. Poznań 1992 256 s. Muzeum Archeologiczne w Poznaniu. Studies in African Archaeology. Vol. 3.
 55. KRZYŻANIAK LECH: Some aspects of the later prehistoric development in the Sudan as seen from the point of view of the current research on the Neolithic. W: *Études Nubiennes: conférence de Genève. Actes du VIIe Congrès international d'études nubiennes 3-8 septembre 1990*. Vol. 1: *Communications principales*. Edit. Ch[arles] Bonnet. Genève 1992 s. 267-273.
 56. KRZYŻANIAK LECH: Some current problems in polish prehistoric archaeology. *Bollettino del XIII Congresso dell'Unione Internazionale delle Scienze Preistoriche e Proto-storiche: Forlì - Italia - 1996* Forlì An. 2:1995 no. 3 s. 104-106.
 57. KRZYŻANIAK LECH: The later prehistory of the Upper (Main) Nile: comments on the current state of the research. W: *New light on the Northeast African past: current prehistoric research. Contributions to a symposium, Cologne 1990*. Edit. Frank Klees and Rudolph Kuper. Köln 1992 s. 239-248. Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität zu Köln. Africa Praehistorica. [Vol.] 5.
 58. KRZYŻANIAK LECH: The Meroitic burial ground at Kadero (Khartoum Province). W: *Hommages à Jean Leclant*. Vol. 2: *Nubie, Soudan, Éthiopie*. Le Caire 1994 s. 263-268. Institut Français d'Archéologie Orientale. Bibliothèque d'Étude 106/2.
 59. KRZYŻANIAK LECH: The Neolithic social elite in the central Sudan: theses. W: *Actes du XIIe Congrès international des sciences préhistoriques et protohistoriques, Bratislava, 1-7 septembre 1991*. Rédige par Juraj Pavúk. Bratislava 1993 s. 471. Union Internationale des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques.
 60. KRZYŻANIAK LECH, KOBUSIEWICZ MICHAŁ: From the organizers and editors. W: *Environmental change and human culture in the Nile Basin and Northern Africa until the second millennium B.C.* Edit. Lech Krzyżaniak, Michał Kobusiewicz and John Alexander. Poznań 1993 s. 9. Poznań Archaeological Museum. Studies in African Archaeology. Vol. 4.
 61. KRZYŻANIAK LECH, KROEPER KARLA: A face-mask in the prehistoric rock art of the Dakhleh Oasis?. *Archéo-Nil. Bulletin de la Société pour l'Étude des Cultures Prépharaoniques de la Vallée du Nil* Paris No. 1:1991 s. 59-61.
 62. KRZYŻANIAK LECH, KROEPER KARLA: The Dakhleh Oasis project: interim report on the second (1990) and third (1992) seasons of the recording of petroglyphs. *The Journal of the Society for the Study of Egyptian Antiquities* Toronto Vol. 20:1990 [druk.] 1993 s. 77-88.
 63. MACHAJEWSKI HENRYK, WALKIEWICZ BOGDAN: Wyniki archeologicznej penetracji terenowej przeprowadzonej w okolicy Nowego Miasta nad Wartą, woj. poznańskie. *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* T. 2:1993 s. 103-113.
 64. NAROŻNA-SZAMAŁEK URSZULA: Gorszewice, gm. Kaźmierz, woj. poznańskie, st. 1. W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1988*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1992 s. 50-51 Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
 65. NAROŻNA-SZAMAŁEK URSZULA: Gorszewice, gm. Kaźmierz, woj. poznańskie, st. 1, AZP:50-24/32. W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1989*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1993 s. 36. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
 66. NAROŻNA-SZAMAŁEK URSZULA: Gorszewice, gm. Kaźmierz, woj. poznańskie, st. 1, AZP 50-24/32. W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1990*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1994 s. 37-38. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Archeologii i Etnologii.
 67. NAROŻNA-SZAMAŁEK URSZULA: Zagadnienie domniemanych miejsc ciałopalenia na cmentarzysku halsztackim w Gorszewicach, gm. Kaźmierz, woj. poznańskie, stan. 1. *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* T. 2:1993 s. 37-42.
 68. NAROŻNA-SZAMAŁEK URSZULA, SZAMAŁEK KRZYSZTOF: Badania archeologiczne okolic Gorszewic nad Jeziorem Bytyńskim, gm. Kaźmierz, woj. poznańskie. *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* T. 1:1992 s. 19-30.
 69. NAROŻNA-SZAMAŁEK URSZULA, SZAMAŁEK KRZYSZTOF: *Z najdawniejszej przeszłości okolic Kaźmierza*. Poznań 1995 [druk.] 1994 40 s. Urząd Gminy Kaźmierz.
 70. PRINKE ANDRZEJ: Archeologiczny sezon wykopaliskowy w województwie poznańskim. *Kronika Wielkopolski* Nr 1 (64):1993 s. 187-190.
 71. PRINKE ANDRZEJ: *AZP: archeologiczne zdjęcie Polski w województwie poznańskim: skorowidze dokumentacji kartograficznej*. Poznań 1994 128 s. Poznańskie Zeszyty Archeologiczno-Konserwatorskie. Nr 1.
 72. PRINKE ANDRZEJ: Can developing countries afford national archaeological record? The Polish answer. W: *Theme papers: Cultural property, conservation, public awareness. World Archaeological Congress - 3: New Delhi December 4-11, 1994*. New Delhi 1994 s. nlb. 515-516.
 73. PRINKE ANDRZEJ: Najstarsze dziedzictwo kulturowe Wielkopolski. Stanowiska archeologiczne. W: *Przestrzeń historyczno-kulturowa Wielkopolski i środkowego Nadodrza*. Red. Dorota Matyaszczyk. Poznań 1994 s. 9-29. Wielkopolski Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego w Poznaniu. Studia i Materiały. [Nr] 3.
 74. PRINKE ANDRZEJ: Polish national record of archaeological sites: a computerization. W: *Sites and monuments. National archaeological records*. Edit. Carsten U. Larsen. København 1992 s. 89-93. The National Museum of Denmark.
 75. PRINKE ANDRZEJ: Protection and salvage archaeology in Poland: an example from the historical region of Wielkopolska (Greater Poland). W: *Aspekte europäischer Bodendenkmalpflege*. Herausgegeben von Harald Koschik. Köln 1994 s. 29-31. Landschaftsverband Rheinland. Rheinisches Amt für Bodendenkmalpflege. Materialien zur Bodendenkmalpflege im Rheinland. Heft 3.
 76. PRINKE ANDRZEJ: Wyzwanie dla archeologów: zdążyć przed autostradą. *Kronika Wielkopolski* Nr 2(65):1993 s. 147-149.

77. PRINKE ANDRZEJ: Zdążyć przed autostradą: nowe zadania dla wielkopolskiej archeologii. W: *Wielkopolska wczoraj, dziś, jutro*. Red. Dorota Matyaszczyk. Poznań 1993 s. 115-119. Wielkopolski Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego. Materiały i Studia. Nr 2.
78. PRINKE DANUTA: Chaławy, gm. Brodnica, woj. poznańskie, st. 15. W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1988*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1992 s. 8-9. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
79. PRINKE DANUTA: Chaławy, gm. Brodnica, woj. poznańskie, st. 15, AZP:58-27/34. W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1989*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1993 s. 7-8. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
80. PRINKE DANUTA: Chaławy, gm. Brodnica, woj. poznańskie, st. 15 AZP 58-27/34. W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1990*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1994 s. 10-11. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Archeologii i Etnologii.
81. PRINKE DANUTA: Siedlung der Trichterbecherkultur in Chaławy, Gem. Brodnica, Woj. Poznań, Fundstelle 15. W: *Die Trichterbecherkultur: neue Forschungen und Hypothesen. Material des internationalen Symposiums Dymaczewo, 20-24 September 1988*. Teil 2. Red. Dobrochna Jankowska. Poznań 1991 s. 143-148. Instytut Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zakład Archeologii Wielkopolski IHKM PAN w Poznaniu.
82. PRZYBYŁ MACIEJ: Miejsce Łekna w systemie administracji terytorialnej państwa pierwszych Piastów. W: *Studia i materiały do dziejów Patuk T. 2: Osadnictwo i architektura w rejonie Łekna we wczesnym średniowieczu*. Red. Andrzej Marek Wyrwa. Poznań 1995 s. 11-28. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria Historia. Nr 160.
83. PRZYBYŁ MACIEJ: Sprawy pomorskie w polityce Władysława Łaskoniego. *Przegląd Zachodniopomorski* R. 9(38): 1994 z. 2 [druk.:] 1995 s. 37-52.
84. ŚMIGIELSKA ELIZA: Stanisław Jasnosz. *Fontes Archaeologici Posnanienses* Vol. 37:1992 s. 119-120.
85. ŚMIGIELSKI WOJCIECH: Bibliografia osobowa prof. dr. hab. Tadeusza Wiślańskiego. *Przegląd Archeologiczny* T. 39:1992 s. 7-12.
86. ŚMIGIELSKI WOJCIECH: Groby ludności kultury pomorskiej w Grabonogu pod Gostyniem. *Grabonoskie Zapiski Regionalne* [Nr] 4:1994 s. 45-56.
87. ŚMIGIELSKI WOJCIECH: Grody kultury łużyckiej w Wielkopolsce. Wstęp do problematyki. W: *Prahistyczny gród w Biskupinie: Problematyka osiedli obronnych na początku epoki żelaza*. Red. Jan Jaskanis. Warszawa 1991 s. 23-35. Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie.
88. ŚMIGIELSKI WOJCIECH: Grodziska ludności kultury łużyckiej w Wielkopolsce. W: *Miscellanea archaeologica Thaddaeo Malinowski dedicata*. Red. Franciscus Rożnowski. Słupsk 1993 s. 347-357. Academia Paedagogica in Urbe Słupsk.
89. ŚMIGIELSKI WOJCIECH: Podrzecze, woj. leszczyńskie, st. 3. W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1988*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1992 s. 82. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
90. ŚMIGIELSKI WOJCIECH: Tadeusz Seidler-Wiślański. *Fontes Archaeologici Posnanienses* Vol. 37:1992 s. 120-121.
91. ŚMIGIELSKI WOJCIECH: Zaginiona kolekcja archeologiczna Władysława Stachowskiego. *Grabonoskie Zapiski Regionalne* [Nr] 2:1992 s. 53-62.
92. ŚWIDERSKI WITOLD, WIERZBICKI JACEK: *Osada ludności kultury pucharów lejkowatych w Poganicach, woj. Słupsk, gm. Potęgowo, stanowisko 4 (strefa 2)*. Poznań 1990 145 s. Materiały do Badań nad Grupą Łupawską Kultury Pucharów Lejkowatych. Nr 1.
93. ŚWIERKOWSKA E[łzbieta] A[rletta]: Młodzikowo, gm. Krzykosy, woj. poznańskie, st. 21. W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1988*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1992 s. 79. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
94. ŚWIERKOWSKA ELŻBIETA A[rletta]: Młodzikowo, gm. Krzykosy, woj. poznańskie, st. 21 AZP 58-34/32. W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1990*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1994 s. 48. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Archeologii i Etnologii.
95. ŚWIERKOWSKA-BARAŃSKA ELŻBIETA [Arletta]: Sprawozdanie z badań wykopaliskowych osady z okresu lateńskiego i wpływów rzymskich w Młodzikowie, gm. Krzykosy, woj. poznańskie, stan. 21. *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* T. 1:1992 s. 31-44.
96. TETZLAFF WANDA: Siedlung der Trichterbecherkultur in Śrem, Woj. Poznań, Fundstelle 8. W: *Die Trichterbecherkultur: neue Forschungen und Hypothesen. Material des internationalen Symposiums Dymaczewo, 20-24 September 1988*. Teil 2. Red. Dobrochna Jankowska. Poznań 1991 s. 149-153. Instytut Prahistorii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zakład Archeologii Wielkopolski IHKM PAN w Poznaniu.
97. TETZLAFF WANDA: Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w latach 1987-1990. *Fontes Archaeologici Posnanienses* Vol. 37:1992 s. 115-118.
98. WALKIEWICZ BOGDAN: Fajka z Bierzwnika, woj. gorzowskie. W: *Zeszyty bierzwnickie 1992-1993*. Red. Barbara Stolpiak. Bierzwnik 1994 s. 55-56. Gmina Bierzwnik.
99. WALKIEWICZ BOGDAN: Połazejewo, gm. Środa Wlkp., woj. poznańskie, st. 11. W: *Informator Archeologiczny: badania rok 1988*. Red. Marek Konopka. Warszawa 1992 s. 44-45. Ministerstwo Kultury i Sztuki Ośrodek Dokumentacji Zabytków. Polska Akademia Nauk Instytut Historii Kultury Materialnej.
100. WINIARSKA-KABACIŃSKA MAŁGORZATA: Functional analysis of flint tools from Late Palaeolithic site at Wojnowo, Zielona Góra voivodeship. *Fontes Archaeologici Posnanienses* Vol. 37:1992 s. 47-63.
101. WINIARSKA-KABACIŃSKA MAŁGORZATA: Functional Analysis of stone tools from Maszycka Cave. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* Jahrg. 40:1993 Teil 1 [druk.:] 1995 s. 241-244.